

Selektions- och rangordningslogiker inom svensk ungdomsfotboll

Tomas Peterson

Idrottsvetenskap, Lärarutbildningen, Malmö högskola

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org 2004-08-31

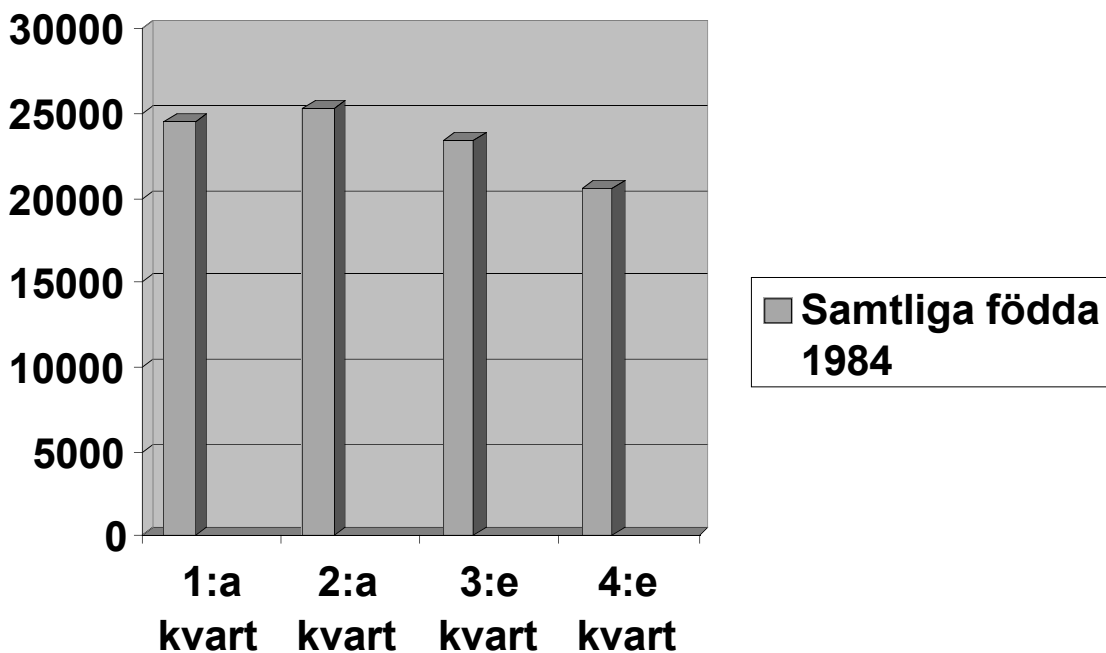
Copyright © Tomas Peterson 2004. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Forskningsprojektet "De avgörande åren"¹ studerar idrotten som uppfostringsmiljö. Utgångspunkten är föreningsidrottens utformning och innehåll, samt konsekvenserna härav för att uppnå idrottsrörelsens programmatiska målsättningar samt samhällets mål med stödet till idrotten. I det följande skall jag presentera några resultat från studien, som behandlar selektions- och rangordningsmekanismer. Svenska Fotbollsförbundets ungdomsutbildning utgör den äldsta, mest omfattande och mest systematiskt genomförda selektionsstruktur som finns inom svensk idrott. Den har också stått som förebild för de flesta andra specialidrottsförbunds utbildningsverksamhet. Bland de flickor och pojkar som är anslutna till idrottsföreningar ägnar sig i tolvårsåldern ungefär varannan pojke och var fjärde flicka åt fotboll.² Underlaget för selektionsstrukturen för en årskull kan således vara så stor som 20.000–30.000 pojkar och flickor. I ett antal steg – zonläger, distriktsläger, elitläger, förberedande landslagssamlingar och landslagstrupper – selekteras de som betraktas som mest talangfulla fram. Målet för selektionen är att få fram de mest talangfulla spelarna för framtida landslagsuppdrag.

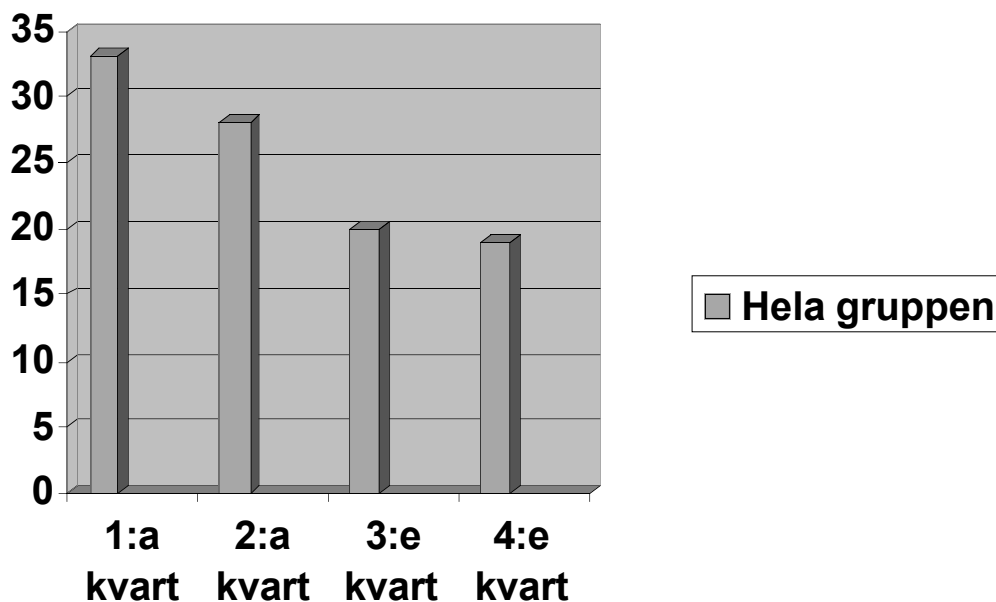
När man studerar selektionsprocessen finner man emellertid att faktorer som i vart fall inte självklart är relaterade till talang för fotbollsspelet har betydelse för selektionen. I det följande skall jag diskutera *en* sådan faktor, som genom vårt material har visat sig starkt utslagsgivande. Det handlar om vilken tid på året man är född. Jag skall först presentera de empiriska resultaten och därefter diskutera konsekvenserna av dem.

Varje år föds det cirka 100.000 barn i Sverige, så även 1984. I vårt sammanhang måste vi även ta hänsyn till ett antal barn som föddes i andra länder men som sedan dess har bosatt sig i Sverige. I figur 1 finns samtliga barn födda 1984 uppdelat på födelsekvartal (absoluta tal, $n = 93.792$). Det föddes fler barn det första halvåret än det andra, och skillnaden mellan det andra och det fjärde kvartalet är cirka 6.000 barn. Fördelningen är ungefär likadan från år till år. Som jag tidigare sagt kan man förvänta sig att en betydande andel av dessa barn sökte sig till den organiserade fotbollen någon gång mellan åldrarna 5-12 år. Man kan också förvänta sig att deras uppdelning efter födelsekvartal liknade den

för hela ålderskohorten. Intresset bland barn för att börja spela fotboll kan inte antas variera med när på året man är född.

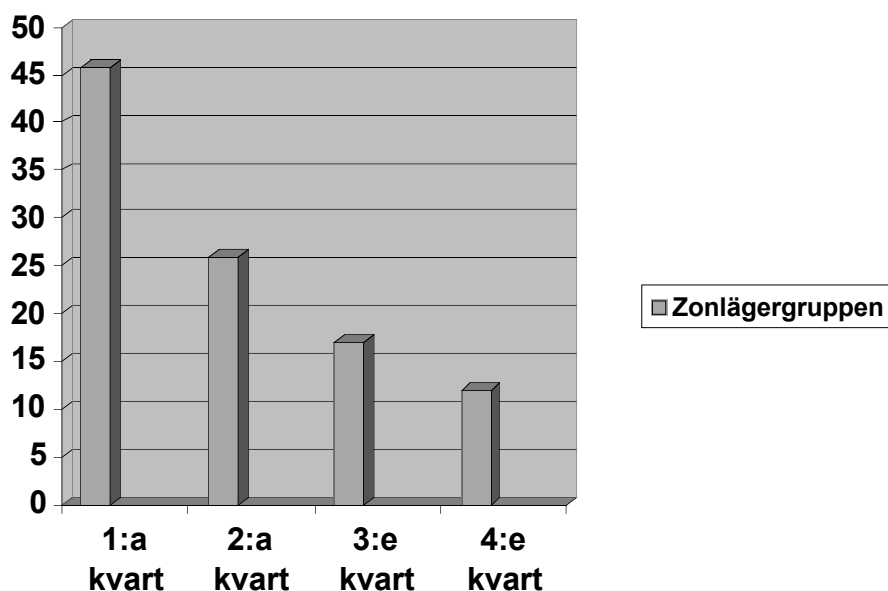

När dessa barn var 13 år kom drygt 900 av dem med i projektet “De avgörande åren”. Denna grupp utgör inte ett representativt urval av svenska fotbollsungdomar, men de strategiska variabler som den valdes efter, tillsammans med gruppens antal, gör det troligt att den är tämligen representativ vad gäller när på året man är född. I figur 2 finns vår grupp uppdelad efter födelsekvartal (i procent, n = 907).

Vi ser att ålderssammansättning efter kvartal är annorlunda än den som man av demografiska skäl kunde anta. Visserligen föddes det fler barn det första halvåret än det andra, men här har vi en mycket tydlig skillnad som säger att de som fanns kvar i verksamheten vid 13 års ålder i betydligt högre utsträckning var födda det första halvåret än det andra. Nu vet vi som sagt inte om denna skillnad uppstod redan när barnen började i föreningarna, men ett lika rimligt antagande är att skillnaderna har uppstått till följd av en selektionsprocess där de som slutade mellan 5 och 13 års ålder i större utsträckning var födda under andra halvåret. Vad som i så fall karakteriserar en sådan selektionsprocess återkommer jag till.

Vid 13 års ålder länkas föreningarnas utbildningsverksamhet till distriktens, genom att föreningarna skickar sina "mest talangfulla" spelare till lokala zonläger. Figur 3 visar ålderssammansättningen på de spelare i undersökningen som av sina föreningar skickades på zonläger (i procent, n=239):

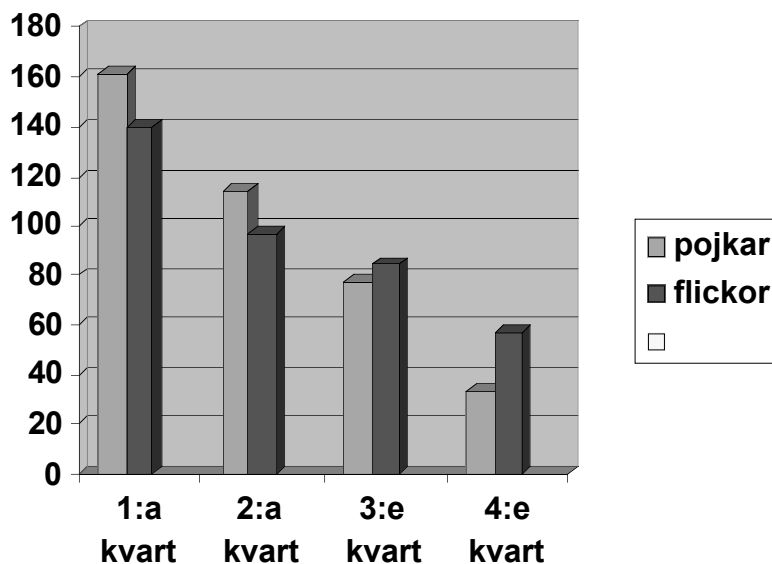
Det som sker är att en snedfördelning mellan halvåren utvecklas till mönster som uttrycker ett påtagligt samband: sannolikheten för att skickas till zonlägren är större ju tidigare på året man är född. *Det finns därmed också någon form av samband mellan föreställningar om talang hos 13-åringar och när de är födda på året.*

Distrikten väljer en trupp från varje zonläger som ingår i en fortsatt selektionsprocess via ett antal distriktläger. Slutligen lämnar distrikten över resultatet till förbundet genom att skicka en trupp om 16 spelare till elitpojk- och elitflicklägren i Halmstad vid 15 års ålder. I figur 4 visas ålderssammansättningen på dessa läger, uppdelat på kön (absoluta tal, n = 378 flickor, 385 pojkar).

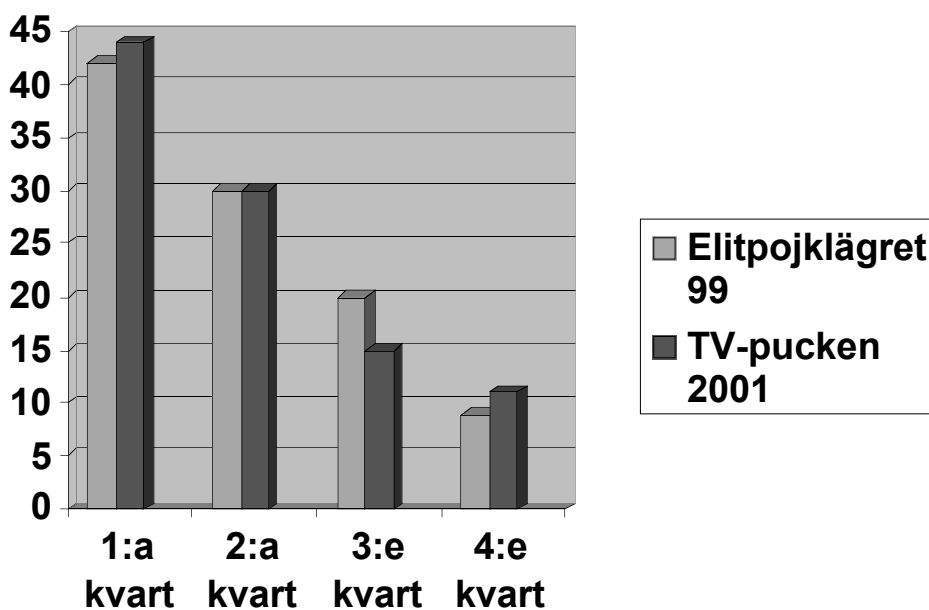
Av de 239 pojkar och flickor från vår undersökningsgrupp som blev uttagna till zonläger lyckades 53 stycken ta sig till elitlägren. Ålderssammansättningen på dem stämmer mycket väl överens med sammansättningen på hela elitlägerpopulationen. Detta är ytterli-

gare ett argument för att representativiteten i vår undersökningsgrupp i detta avseende kan antas vara god.

Det finns en systematisk skillnad i sannolikheten att man blir framselektad inom ungdomsfotbollen, som säger dels att ju tidigare på året man är född, desto högre sannolikhet att man blir uttagen till elitflick- och elitpojkligan. Detta gäller för både pojkar och flickor, men sambandet mellan födelsemånad och uttagning är starkare bland pojkarna än bland flickorna.

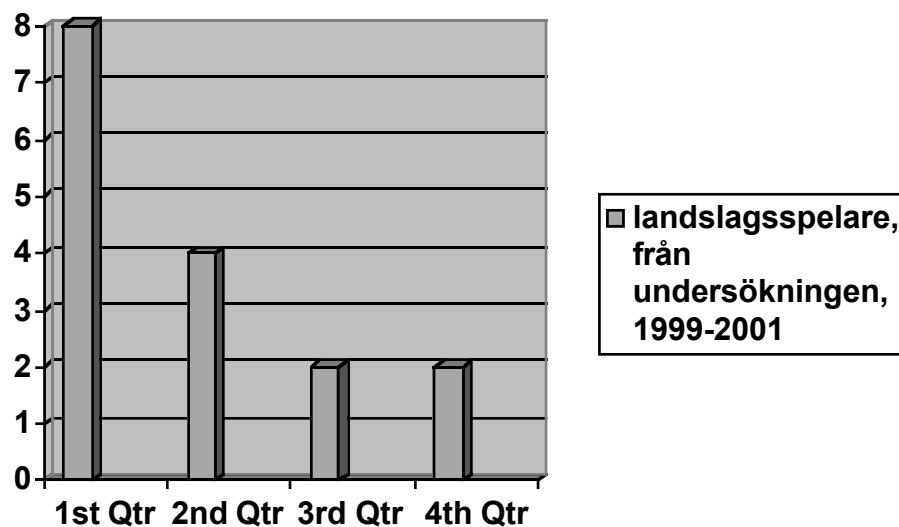

Detta samband är inte unikt för fotbollen. Figur 5 visar en jämförelse mellan fotbollens och ishockeyns selektionssystem. Jämförelsen är i båda fallen gjord vid 15 års ålder, mellan pojkarna på fotbollens elitpojkligan 1999 (i procent, n=385) och de pojkarna som deltog i TV-pucken år 2001 (i procent, n=455).

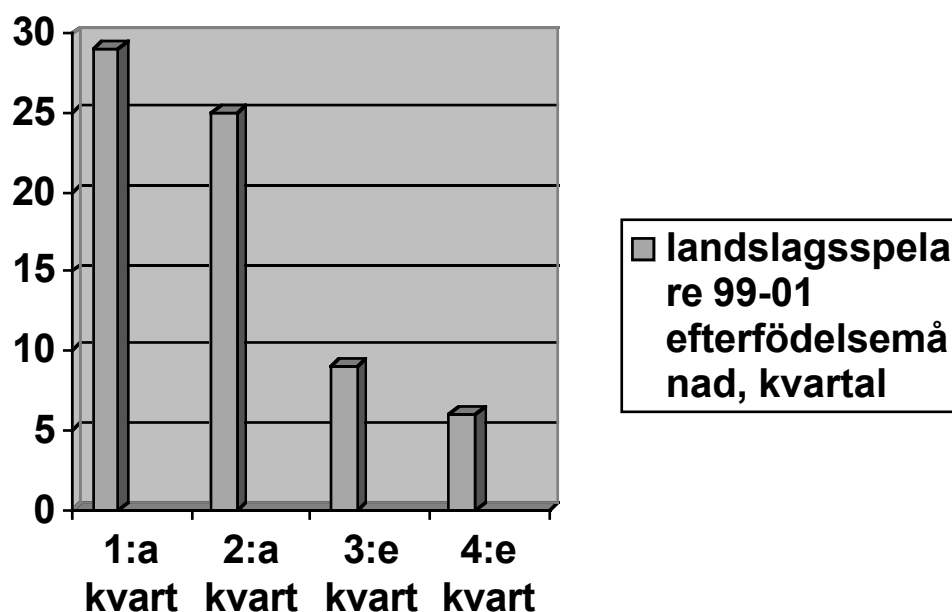

Genom att följa de 53 pojkar och flickor som finns både i vår undersökningsgrupp och i elitlägergruppen kan vi också konstatera att den interna selektionsprocessen fungerar med stor precision: samtliga 53 var också uttagna till de första zonlägren. Kom man inte med där, så var man således *i praktiken* utstängd, och för stora delar av en årskull fotbollsspelare slutar åtminstone "landslagskarriären" således vid 13 års ålder. Av de 45 pojkar och 26 flickor som hittills spelat landskamp är det endast två av pojkarna som inte var med på elitlägren 1999 – Alexander Zachrisson (Västra Frölunda) och Gabriel Petrovic (AIK). En flicka är född 1985 och deltog på lägret året efter.

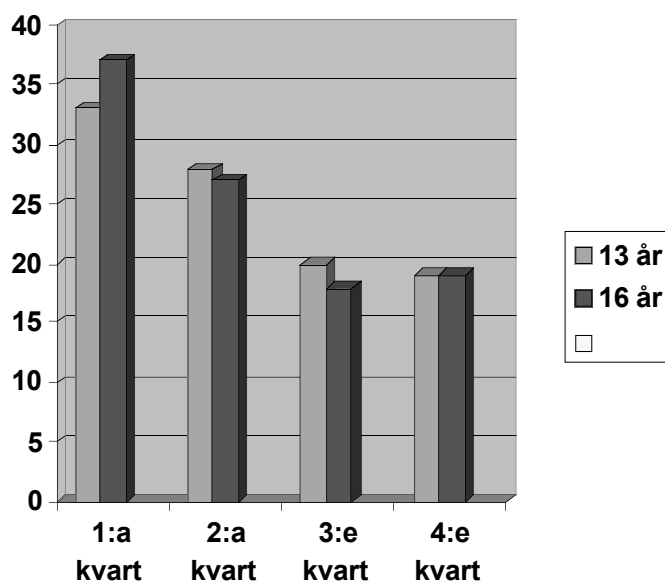
I den andra änden av förbundets utbildningstrappa kvarstår det mönster vi sett utvecklas (även om de absoluta talen här är små). Av de niohundra ungdomar som gick in i studien vid 13 års ålder har sammanlagt 16 stycken spelat landskamp vid 17 års ålder (1999-2001). Deras ålderssammansättning framgår av Figur 6 (absoluta tal, n = 12 pojkar och 4 flickor).

I figur 7 finns motsvarande uppställning för samtliga landslagsspelare födda 1984 under åren 1999-2001 (absoluta tal, n = 69, 45 pojkar och 24 flickor, en flicka saknas eftersom hon är född 1985).

Vare sig man utgår från vårt urval eller från elitlägerpopulationen kan man konstatera att faktorer som inte är relaterade till "talang för fotbollsspelet" har en stor betydelse för selektionen. Nu kan man ju, och med rätta, hävda att elitselektionen inte styr hela verksamheten inom föreningsidrotten. I de flesta fotbollsföreningar får alla som vill vara med åtminstone tills dess att man blir förstaårssenior. Men när jag jämför vår undersökningsgrupp som den såg ut vid starten 1997 med de som fanns kvar i föreningarnas verksamhet tre år senare (46%), finner jag att selektionen *ut ur föreningsverksamheten* inte bryter detta mönster: av de som fanns kvar var en större andel födda det första kvartalet (Figur 7). En befintlig selektion vid 13 års ålder (vars grunder således måste spåras ännu längre ned i åldrarna) hade således förstärkts, samtidigt som de flesta föreningarna i studien inte säger sig bedriva elitverksamhet i dessa åldrar.

De slutsatser man kan dra är att det finns en systematisk skillnad i sannolikheten att man blir framselektad inom ungdomsfotbollen, som säger att

- ju tidigare på året man är född, desto större sannolikhet att man blir uttagen,
- denna sannolikhet kvarstår³ för varje steg upp på ”selektionsstegen” man kommer, från föreningsnivå till landslagsspel.

Redan i det ursprungliga urvalet fanns en snedfördelning mellan födda första respektive andra halvåret, medan de födda tredje respektive fjärde kvartalet var ungefär lika många. Skälen till detta kan vi inte uttala oss om, men eftersom merparten av barnen varit i verksamheten sedan 5-8 årsåldern kan man anta att det redan i de yngsta åldersgrupperna sker en selektion utifrån födelsetid på året ute i föreningarna. När sedan föreningarna själva får skicka ”de mest lovande” till lokala zonläger vid 13 års ålder skärps selektionen så att ett tydligt mönster uppstår. När distrikten skickar sina lag till elitlägren har detta mönster för pojkarnas del övergått till att uttrycka ett helt signifikant samband. För flickorna är sambandet inte lika starkt. Det är möjligt att om materialet bryts ned efter kön, så finns skillnaderna genom hela processen. På landslagsnivå, slutligen, kvarstår sambandet. Nästan hälften av landslagsspelarna (pojkar plus flickor) är födda under årets tre första månader, och nästan åtta av tio under det första halvåret.

Selektion efter fysisk mognad

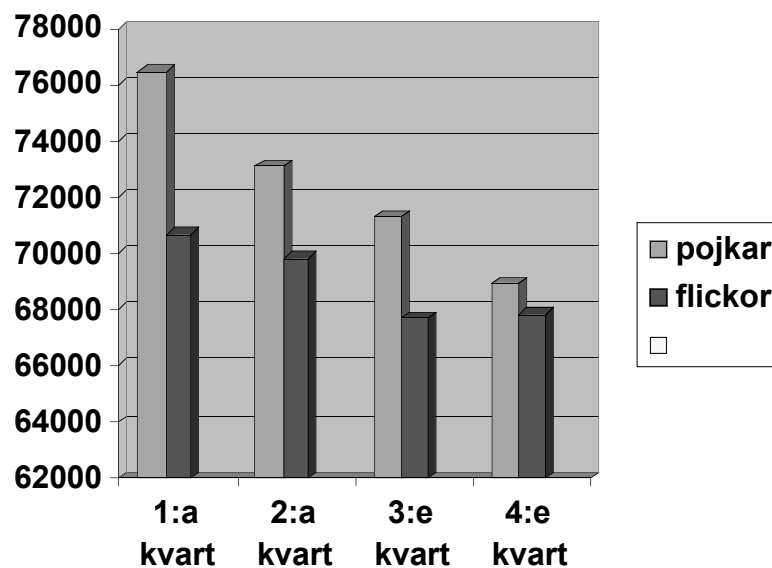
Hittills har jag endast observerat ett samband som uppenbarligen påverkar selektionen inom fotbollens utbildningsverksamhet. I det följande skall jag diskutera hur sambandet uppstår och vilka konsekvenser det har för svensk fotboll. Till att börja med är det intressantaste med sambandet *inte att det uppstår utan vad det uttrycker*. De egenskaper som skapar skillnader mellan individer som är födda inom ett årsspann, dvs mellan den 1 januari och den 31 december samma år, är i första hand relaterade till *fysisk mognad* och kan enkelt uttryckas i längd, bredd, tyngd och motorik. Även intellektuell och social mognad hör naturligtvis hit, men detta är egenskaper som är betydligt svårare att mäta och bedöma. Enkelt uttryck gäller således att – allt annat lika – de väljs som är längre, bredare, tyngre och mer motoriskt utvecklade. Det som premieras i den process vi följt är således i första hand fysisk mognad.

Om detta kan man säga att – varför inte? Alla utbildningssystem, vare sig inom idrotten, skolsystemet eller arbetslivet är samtidigt rangordningssystem, och oftast även selektionssystem (varje selektionssystem är samtidigt ett rangordningssystem, medan det finns rangordningssystem som inte avskiljer de utselektade individerna). Individer utbildas och de som tillgodogör sig kunskaperna bäst har också den bästa prognosen för att utväljas till olika positioner i systemet. Således kan fysisk mognad användas lika väl som någon annan selektionsmekanism. Svensk fotboll är inte ensam om att använda denna mekanism. Inom svensk ishockey ser vi exempelvis samma sak. I England selekterar man till fotbollens ungdomslandslag på samma grundval, med den skillnaden att årsspannet där omsluter augusti till juli istället för januari till december. Inom skolans värld har man länge diskuterat skillnader i kunskaps-inhämtning som är knutna till när på året man är

född. Detta gäller även idrottsbetygen. I en rapport från 1993 uppmärksammar Allan Svensson de skillnader som finns mellan faktorer som födelsetid, kön och socialgruppstillhörighet vad gäller betyg i årskurs 9.⁴ I ämnet idrott påvisar han betydande skillnader vad gäller alla tre faktorerna. Framför allt finns det en signifikant interaktionseffekt i idrottsbetyg mellan kön och födelsetid. Differensen mellan åldersgrupperna är obetydlig bland flickor men relativt kraftig bland pojkar. Vidare är skillnaderna mellan födelsekvartal större bland pojkarna än bland flickorna inom varje socialgrupp.

Genom en uppföljning av Allan Svenssons undersökning⁵ har jag studerat idrottsbetygen i årskurs 9 år 1997. Av figur 8 framgår att förhållandena är desamma som 1993, och de kan sammanfattas med att:

- det finns en systematisk skillnad i medelbetyg i idrottsämnet beroende på vilken månad man är född, som säger att ju tidigare på året man är född, desto högre genomsnittsbetyg har man.
- detta gäller både för pojkar och för flickor, men sambandet är starkare för pojkarna. För flickorna gäller sambandet endast de tre första kvartalen. De som är födda det fjärde kvartalet har ett något högre genomsnittsbetyg än de som är födda i det tredje kvartalet.
- pojkarna har genomgående högre genomsnittsbetyg än flickorna. För övrigt så torde Idrott och hälsa vara ett av de få, eller kanske det enda, ämnet där pojkar har högre genomsnittsbetyg än flickor vid denna ålder.

Att selektionen inom fotbollens utbildningsverksamhet så starkt relaterad till fysisk mognad är emellertid problematiskt av flera skäl. Svensk fotbolls största strategiska problem efter Bosmandomen och EU:s senaste regeländringar (2001) torde handla om återväxten. Om man vill *upprätthålla* den nuvarande kvalitén på den nationella fotbollen måste man få fram fler bra spelare, om man vill *höja* kvalitén måste man få fram *ännu fler* bra spelare. Idag försvinner även spelare med genomsnittlig allsvensk kvalitet utomlands, och allt fler ungdomar i allt lägre ålder söker lyckan i andra länder. Därför står svensk fotboll idag inför en strategisk utmaning som är lika stor som den som uppstod i slutet av 40-talet, när

det under några år försvann tillräckligt med spelare utomlands för att fylla tre hela landslag.

Det dominerande draget för närvarande inom ungdomsverksamheten – både på elitklubbs- och förbunds nivå – är ett selekteringssystem i pyramidform där man så att säga gör tandpetare av hela ekstockar. Eftersom urvalsmaterialet är så stort anser man sig tydligen kunna gallra på detta sätt, enligt tanken att ”det finns ju ändå bara ett begränsat antal platser i elitlagen och i landslagen”. Många fotbollsföreningar börjar selektera barnen redan i tioårsåldern – antingen i ett ”förstalag” och ett ”andralag” eller helt enkelt genom att välja ut ”de bästa” och tvinga de övriga att lämna verksamheten. Denna selektion fyller uppenbarligen behov som föreningarna anser sig ha, men för svensk fotboll gäller det framöver knappast att selektera hårdare. Istället borde så många som möjligt förmås stanna kvar inom fotbollen så länge som möjligt.

Nu kan man inte hitta några uppmaningar till att selektera efter fysisk mognad i Svenska Fotbollsförbundets målsättningar för ungdomsverksamheten. Där betonas andra egenskaper, varav en vanligen framhållen är *talang*. Denna egenskap kan innefatta många saker, men till dem räknas sällan fysisk mognad. En formulering som används inom fotbollsförbundet är t.ex. (Kunskap + Talang) x Attityd = Prestation. Man brukar också tala om fyra förutsättningar för att bli en framgångsrik spelare: teknik, fysik (snabbhet och spänst i första hand), karaktär och spelförståelse/speluppfattning. Viljan att träna och utvecklas sägs vara den störst talangen.

Huruvida talang är medfödd eller ej är ett vanligt diskussionsämne. Däremot är nog de flesta överrens om att talang inte räcker för att bli en bra fotbollsspelare. Att betona träningsmomentet – att individen kan och bör förbättra sina färdigheter genom regelbunden träning – är en annan grundpelare i förbundets målsättningar. Därför kan det verka paradoxalt att fysiska egenskaper blir så utslagsgivande, eftersom det är i stort sett de enda egenskaper man *inte kan förändra genom träning*.

När det gäller barns tillväxt och mognad vet man att eftersom tidpunkten för puberteten respektive tillväxtspurt påverkar många av de prestationsbegränsande organen, innebär detta att en tidigt utvecklad individ har uppenbara fördelar i jämförelse med en sent utvecklad⁶. Å andra sidan bör man veta att en tidigt utvecklad inte alltid är den som kommer att bli bäst som vuxen – vanligtvis inte. I idrotten under ungdomsåren favoriseras således de tidigt utvecklade, utan att nödvändigtvis få fram den som i framtiden kommer att bli bäst. Det föreligger en uppenbar risk att en sent utvecklad individ, som kanske hade blivit bäst som vuxen om han/hon fått fortsätta idrotta, tappar lusten och slutar i förtid, när man alltid får stå tillbaka för sina tidigare utvecklade kompisar.

Samma risk, fast av det omvända skälet, föreligger för den tidigt utvecklade. Denne vinner nästan enbart för att hon/han är större och mer utvecklad jämfört med sina jämnåriga. Hon/han vänjer sig vid att alltid vinna, och är inte psykologiskt förberedd på att förlora. När de sent utvecklade får sin pubertetsutveckling, hinner de ikapp de tidigt utvecklade. Detta innebär att den tidigt utvecklade får ta i betydligt mer för att vinna, och kanske inte ens vinner mer än någon enstaka gång. Tävlingar för ungdomar är därför betydligt mer en premiering av tidig pubertetsutveckling och i mindre grad av talang och fallenhet

för sporten i fråga. Det finns således idrottsgrenar där en tidig pubertet ger klara favörer, men också sådana där sen pubertet ger klara favörer, t.ex. gymnastik och simhopp.

Enligt Carlsson⁷ har tidig fysisk mognad inte något prognosvärde för den fysiska kapacitet individen kommer att besitta i vuxen ålder. Olikheter i utvecklingstakt omintetgör detta. Att ha ett urvalssystem som premierar de tidigt fysiskt utvecklade är därför inte särskilt rationellt, inte ens om man enbart betraktar den fysiska kapaciteten. Många barn som är sena i utvecklingen kommer härigenom att förbises. Rent motoriskt är det en fördel att tidigt syssla med olika idrotter och att debutera sent. De blivande landslagsdeltagarna i Carlssons studie gick inte att urskilja från en ganska stor grupp idrottsligt framstående barn. Snarare var det så att andra barn och ungdomar, bl.a. i jämförelsegruppen, tidigt var mer framstående.

Att bara utgå från fysiska/motoriska kvaliteter räcker därför uppenbarligen inte om man vill uttala sig om talang. Överhuvudtaget tycks det var omöjligt att i början av tonåren ställa en säker prognos på idrottslig framgång i vuxen ålder. En slutsats blir därför att det är viktigare att söka hitta vägar och ge den tid som behövs för att utveckla talang än att försöka finna "färdiga" talanger.

Motorvägen och bergsstigen

Det första stora problemet med ungdoms fotbollens selektionsstruktur är således att man letar efter talang men finner fysiskt mognad. Det andra problemet är att man selekterar efter fysisk mognad vid den sämsta tänkbara tidpunkten. Som vi kan visa genom att följa årgång 1984 uppstår inte det tydliga sambandet mellan födelsemånad och deltagande på elitlägren den dagen man kommer dit. Snarare fullbordas den dagen en selektionsprocess som startar betydligt tidigare. Samtliga 53 pojkar och flickor som finns både i vår undersökningsgrupp och i elitlägergruppen var också uttagna till de första zonlägren. Detta tyder på att in- respektive utdefinieringen i fotbollsförbundets utbildningsstege sker redan vid tretton års ålder. I den åldern är skillnaderna i fysisk mognad mellan individerna större än vid någon annan tidpunkt i deras liv – en trettonåring kan både se ut som en sjuttonåring och som en nioåring och ändå rymmas inom det "normala". Osäkerheten om hur individen kommer att se ut i mogen ålder är således *som störst just då*. Det enda man med säkerhet vet är att i arton-nittonårsåldern har alla växt färdigt och är då ungefär lika långa, breda, tunga och motoriskt utvecklade.

Resultaten från vår studie tyder också på att selektionen utifrån fysisk mognad in i förbundets utbildningsstege vid tretton års ålder, *från föreningarnas sida bygger på en tolkning av – alternativt förståelse av – vilka egenskaper som krävs hos en spelare för att klara sig vidare*. Vi ser också att verksamhet ute i föreningarna fungerar selekterande på samma sätt ännu längre ner i åldrarna.

Prognoser om hur ett barn eller en tonåring skall se ut och prestera tiotals år fram i tiden premierar i första hand egenskaper som hör samman med fysisk mognad. Dessa egenskaper kan man inte förändra genom träning, och man kan inte heller förutse hur de kommer att förändra individen fram till vuxen ålder. Samtidigt tenderar man att förbise

”stor talang gömd i liten kropp”, eller för den delen gömd i en ”klumpig” eller ”skranglig” kropp. Att bli utslagen eller bli sedd över axeln bara för att man är född vid fel tid på året rimmar också dåligt med idrottens målsättning att så många som möjligt skall vara med så länge som möjligt, och att var och en skall utvecklas efter sin egna förutsättningar.

En selektion efter talang (vad vi än lägger för innebörd i begreppet) borde utgå ifrån att talang inom en ålderskull i födelseögonblicket är helt slumpvist fördelad. En talang kan således lika väl födas i december som i januari, liksom han/hon kan födas i Hapa-randa likväl som i Ystad, på landsbygden likväl som i staden, och av föräldrar obero-ende av yrke, utbildningsgrad eller etniskt härkomst. *Därför borde man eftersträva att det spelar-material som föreningar och förbund väljer att selektera ur till senior-verksamheten (vid 19 års ålder), inom varje ålderskull, är fördelat efter födelsemånad på ungefär samma sätt som i födelseögonblicket – det vill säga som i Figur 1.*

Genom att selektera efter fysisk mognad, och genom att göra den avgörande in- och utsorteringen vid en tidpunkt då prognosvärdet är som sämst, menar jag att fotbollen frivilligt avhänder sig stora delar av den talang som finns i varje ålderskull. De som har denna talang och är födda sent på året blir systematiskt missgynnade, förbigångna och mindre uppmuntrade inom verksamheten. En stor andel av dem kommer förr eller senare, som ett resultat av detta, att sluta spela fotboll.

De som utsätts för denna utsortering, men som väljer att inte ge upp, har å andra sidan en jämförelsevis god prognos. Det är bland dessa, som får ta sig fram “vid sidan av all-fartsvägen”, vi finner de som blir träningsnarkomaner och utvecklar ett mycket starkt tävlingspsyke, som knyter näven i byxfickan och bestämmer sig för att inte lita på de vuxnas bedömningar, som går sin egen väg och lär sig sätta långsiktiga målsättningar och envetet arbeta mot dem, det är bland dessa som vi tio år senare kommer att finna många av elitseriernas spelare. *Men de har då inte blivit elitspelare tack vare svenska fotbollsförbundets utbildningsverksamhet, utan snarare trots denna.* Och för var och en som inte ger upp finns det allt för många som gör det, tack vare det existerande selektionssystemet.

Denna slutsats kan synas drastisk utifrån att vi endast har material från en enda ålderskohort (födda 1984). Det finns dock möjligheter att jämföra med andra ålderskohorter, även om vi då får använda tvärsnittsdata istället för longitudinella data. Följande sammanställning är gjord av Johan Kristoffersson⁸ och gäller år 2001 (för P 18-landslaget dock 2002). Den avser samtliga herrlandslag. I pojklandslagen är spelarna födda samma år, juniorlagen innehåller två årgångar och U:21-landslaget fyra (födda 1979-82).

Tabell 1: de svenska herrlandslagens spelare uppdelade på födelsekvartal samt födda första halvåret 2001 (%)

	Kv 1	Kv 2	Kv 3	Kv 4	Första halvåret
P 86	48	44	4	4	91
P 85	48	37	11	4	85
P 84	48	35	13	4	83
P 83	47	24	20	8	72
U 21	23	26	16	35	48
Herr	29	24	21	26	53

Det mönster vi tidigare har sett vad gäller årgång 1984 gäller för samtliga ungdomslandslag 2001. Vi finner att nästan hälften av spelarna är födda i första kvartalet, och mellan 72-91 procent är födda första halvåret. Men vi ser också att sammansättningen på seniorlagen är helt annorlunda. Slår man samman spelarna i A- och U:21-landslagen så är faktiskt flest födda i det sista kvartalet! Framför allt sker det en dramatiskt förändring i övergången mellan junior- och seniorspelare. Förmodligen beror detta, fysiskt sett, på att spelarna har växt färdigt och kan konkurrera på "lika villkor", vilket tidigare inte har varit fallet. Den fråga som då infinner sig är om de spelare födda sista halvåret som nu konkurrerar mer framgångsrikt har funnits med i utbildningssystemet hela tiden, även om de till antalet har varit betydligt färre, eller om det är spelare som inte varit inne i systemet. Detta arbetar jag vidare med för närvarande.

Om vi gör en bredare definition av svensk fotbollselit finns i samma material uppgifter om spelarna i allsvenskan och division 1 (superettan). Här finns två jämförelseår, 1997 och 2002. Materialet är uppdelat på halvår istället för kvartal. Det visar sig att andelen spelare i allsvenskan födda första halvåret var 52% år 1997 och 58% år 2002. Om vi tar hänsyn till den snedfördelning som finns i födelseögonblicket (jämför figur 1, som visserligen enbart avser samtliga födda 1984, där 53% av alla barn föddes det första halvåret, men en fördelning som ungefärligen är giltig för varje ålderkohort) så synes det inte finnas några stora skillnader utifrån vilket halvår man är född mellan gruppen allsvenska spelare och en normalpopulation. Samma förhållande gäller Söderettan och Norrrettan 1997 – 54% födda första halvåret i båda, och Superettan 2002 – 55% födda första halvåret. För att få en (slumpvis vald) jämförelse över tid finns i tabell 2 spelarna i allsvenskan 1938-39 uppdelade på födelsekvartal och halvår.

Tabell 2: Spelarna i Allsvenskan 1938-39 uppdelade på födelsekvartal samt födda första halvåret (%)

Kv 1	Kv 2	Kv 3	Kv 4	Första halvåret
31	25	23	20	56

Det tycks således inte heller som att det över tid finns någon större strukturell skillnad bland seniorer på elitnivå utifrån födelsemånad.

Sammanfattning

Att dagens ungdomsidrott präglas av selektion som gynnar de tidigast födda är inte någon ny kunskap. Även inom fotbollsförbundet har man sedan länge känt till den snedfördelning i födelsemånad som visar sig på elitlägren. Man har också på olika sätt försökt motverka effekterna av detta selektionssystem, bland annat genom att under några år ändra startdatum för åldersspannet från den 1 januari till den 1 augusti. Därmed skulle höstbarnen få mäta sig med nästa års vårbarn. Selektionssystemet ändrades emellertid inte, man bara

flyttade fram startdatumet för vilka som skulle gynnas respektive missgynnas med sex månader. Grundproblemet ligger således i det selektionssystem som startar redan vid 13 års ålder med att föreningarna väljer ut underlaget för distriktens fortsatta selektion. Varför föreningarna väljer spelare efter fysisk mognad vet vi inte, men man kan som sagt anta att det finns en form av "tyst kunskap" som säger att det är dessa spelare som kommer att klara sig bäst i den fortsatta selektionen. Resultaten av vår studie antyder också att ett sådant tänkande har påverkat föreningarnas verksamhet i de tidigare åldrarna.

Vad vi kan visa utifrån vårt projekt är att selektionsprocessen startar långt tidigare än i samband med elitlägren i femtonårsåldern. Vårt material tyder på att selektion utifrån fysisk mognad startar redan i föreningarnas barnverksamhet (5-12 år), att den redan har fått tydliga effekter vid 13 års ålder och att den fortsätter och förstärks på föreningsnivå upp till 16 års ålder. Ännu tydligare fungerar denna selektion inom förbundets utbildnings- och landslagsverksamhet (från lokala zonläger till landslag). Jag menar att denna selektion motverkar syftet att realisera all den fotbollstalang som finns inom varje ålderkull flickor och pojkar. Jag menar också att den strider mot idrottens och samhällets målsättning att så många som möjligt skall vara med så länge som möjligt, och att var och en skall utvecklas efter sin egna förutsättningar.

Noter

- 1 Mats Franzén, Per Nilsson & Tomas Peterson: De avgörande åren – en longitudinell studie av barn, ungdom och idrott. Forskningsprogram. Finansierat 1997-2000 av SFR (1996). Projektets teoretiska utgångspunkter finns beskrivna i Peterson (1998), dess kontext i Peterson (2000b), hittills redovisade resultat finns i Franzén et al (1997, 1998, 2000), Peterson (2000a), Carlsson & Hinic (2000), Franzén & Peterson (2001) samt Tobiasson (2001).
- 2 Lars-Magnus Engström, Idrottsvanor i förändring, Stockholm 1989
- 3 I vår studie ökar denna sannolikhet mellan ingången (figur 3) och landslagsspel (figur 6), men de absoluta talen är så små att vi föredrar att dra slutsatsen utifrån hela elitlägermaterialet.
- 4 Svensson, Allan Har åldern någon betydelse? Skolanpassning och skolframgång bland elever födda i början respektive slutet av året. Rapport nr 1993:04, Inst. För pedagogik, Göteborgs Universitet
- 5 Ett stort tack till Allan Svensson som lät mig arbeta med 1997 års material.
- 6 Följande resultat är hämtade från Forsberg (red) Barn, ungdom och idrott. CIF, Malmö 1990
- 7 Carlson, R Vägen till landslaget. En retrospektiv studie av framgångsrika ungdomar i sju idrotter, Inst. för pedagogik och GIH, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm 1991
- 8 Ett tack till Johan för att jag har fått arbeta med hans material.

Refererad litteratur

- Carlsson, Björn & Hinic, Hansi (2000) "Peers Influence as Socialisation Agents".
Proceedings of Sport Psychology Conference in the New Millennium, Halmstad,
Sweden 24-27 May
- Carlson, Rolf (1991) Vägen till landslaget. En retrospektiv studie av framgångsrika ungdomar i sju idrotter, Inst. för pedagogik och GIH, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm
- Engström, Lars-Magnus (1989) Idrottsvanor i förändring, HSL Förlag
- Forsberg, Artur (red) (1990) Barn, ungdom och idrott. CIF, Malmö
- Franzén, Mats & Nilsson, Per & Peterson, Tomas (1996): De avgörande åren – en longitudinell studie av barn, ungdom och idrott. Forskningsprogram. Finansierat 1997-2000 av SFR. (opublicerad)
- Franzén, Mats & Nilsson, Per & Peterson, Tomas (1997): Presentation av det första årets datainsamling (opublicerad)
- Franzén, Mats & Nilsson, Per & Peterson, Tomas (1998): Tre attitydmatriser: faktoranalys (opublicerad)
- Franzén, Mats, Nilsson, Per och Peterson, Tomas (2000) "The Ethos of the Game: representations of the good game and the good player among junior football players in Sweden", in Mike McNamee, Chris Jennings & Martin Reeves (eds.) Just Leisure; ethics, policy and professional development. LSA Publications The Chelsea School, University of Brighton, East-bourne, LSA Publication No. 71, 2000
- Franzén, Mats och Peterson, Tomas (2001) "Critical years? Football involvement and gender differences". Paper to the 5th ESA Conference, Helsinki 2001 (unpublished)
- Peterson, Tomas (1998) "Idrotten och välfärdsstaten" *Kunnskap om idrett* nr 2/98
- Peterson, Tomas (2000a) "Idrotten som integrationsarena" i Att möta främlingar (Rystad, G & Lundberg, S) Lund: Arkiv förlag
- Peterson, Tomas (2000b) "Split Visions. The Introduction of the Svenglish model in Swedish football", *Soccer and Society*, Vol 1, No 2
- Svensson, Allan (1993) Har åldern någon betydelse? Skolanpassning och skolframgång bland elever födda i början respektive slutet av året. Rapport nr 1993:04, Inst. För pedagogik, Göteborgs Universitet
- Svensson, Allan (1995) Socialgruppsbegreppet – sett ur den pedagogiska forskningens synvinkel. Rapport nr 1999:05, Inst. För pedagogik, Göteborgs Universitet
- Tobiasson, Maria (2001) Konfliktfyllda situationer inom idrottsledarskapet. 60-poängsuppsats, Sociologiska Institutionen, Lunds Universitet 2001